

ПРОФЕСІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ДОВУЗІВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

Проблему впливу на вибір професії абітурієнтами розглянуто в період “випуск із ЗНЗ – вступ до ВНЗ”. Формування необхідного рівня знань абітурієнтів для свідомого професійного самовизначення вирішується в процесі професійно спрямованої довузівської підготовки, яка сприятиме вибору професії відповідно до індивідуальних особливостей особистості й потреб суспільства.

Ключові слова: довузівська підготовка, професійне самовизначення, професійна спрямованість, професійно орієнтовані дисципліни, абітурієнт.

Входження України до Болонського процесу об’єктивно вимагає створення концепції професійно орієнтованої дидактичної системи, яка забезпечить досягнення високої якості професійної освіти та становлення особистості. Найбільш перспективною є дидактична система, у якій навчальний процес організований з урахуванням професійної спрямованості, з орієнтацією на особистість.

Більшість випускників ЗНЗ прагнуть здобути професійну освіту, але об’єктивна реальність (рівень підготовки учнів, вимоги зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО), перспективи професійної реалізації за спеціальністю) корегує суб’єктивні плани професійного майбутнього, тому виникає необхідність професійно орієнтованої довузівської підготовки (далі – ДП) при ВНЗ для подолання розриву “ЗНЗ – ВНЗ”, підвищення рівня знань випускників шкіл та уточнення вибору професії абітурієнтами, яка спонукала б до самостійного вибору, заснованого на знаннях, поінформованості, урахуванні потреб ринку праці й індивідуальних особливостей особистості.

Філософсько-соціологічні, управлінські аспекти проблеми довузівської освіти знайшли своє відображення в працях сучасних вітчизняних учених: Г. Балла, Н. Євтуха, І. Зязюна, В. Маслова, Н. Ничкало, Е. Пехоти, С. Сисоєвої, Г. Филипчука. Дидактичні аспекти управління якістю шкільної й довузівської освіти висвітлено в наукових розробках Н. Бибик, В. Бондаря, М. Бурди, Н. Буринської, С. Гончаренко, В. Мадзигона, В. Маслова, В. Паламарчук, О. Савченко. Окремі аспекти ДП були об’єктом дисертаційних робіт І. Бичкової, П. Гончарук, Л. Григорчук, С. Селивестрова, Е. Фатєєвої, В. Федяєвої, Д. Филиппова.

Аналіз наукових праць підтверджує, що достатньо не розкриті педагогічні можливості підготовки до вступу, професійного спрямування ДП, яка має відігравати корегувальну роль, проводячи профорієнтацію відповідно до потреб суспільства, мінімізуючи негативні наслідки помилок при виборі професії.

Мета статті – розкрити модель професійно орієнтованої ДП абітурієнтів, яка сприятиме свідомому професійному самовизначенню й підвищенню ефективності навчального процесу.

У сучасному світі професій вимоги до працівників швидко змінюються й доводиться вирішувати проблему зміни видів діяльності, тому профорієнтація є необхідною ланкою зв'язку людини, системи професійної підготовки та ринку праці. Неправильний вибір професії – це витрати засобів, часу на здобуття непотрібної спеціальності, труднощі при працевлаштуванні, збитки для суспільства від нераціонального використання коштів на професійне навчання, нестача необхідних фахівців на ринку праці.

Абітурієнти напередодні вступу до ВНЗ достатньо не володіють інформацією про майбутню професію, а обирають з інших причин, зокрема: можливість навчатися за державним замовленням (40%); не пройшов по конкурсу на обраний фах (30%); стипендіальне забезпечення (25%); інші матеріальні заохочення (5%). Отже, виникає розрив профорієнтаційного зв'язку “ЗНЗ – ВНЗ”, невідповідність рівня сформованості знань і вмінь випускників, необхідного для професійного самовизначення, який може компенсувати професійно орієнтована ДП.

Професійне самовизначення зумовлено специфікою особистості й зовнішніми умовами, які суттєво впливають на ставлення до професії.

Традиційно поняття “довузівська підготовка” охоплює комплекс заходів і дій, спрямованих на підготовку абітурієнтів (Е. Климов), а також тривалий процес навчання й виховання з дитинства до вступу до ВНЗ (Є. Павлютенков).

Функціонування різних видів ДП (факультет ДП; підготовчі курси; педагогічні класи; система “ЗНЗ – ВНЗ”; система “коледж – ВНЗ”; центри профорієнтації; заняття з репетитором тощо) потребує застосування засобів впливу на вибір професії абітурієнтами, адже мета ДП – не тільки надати допомогу в підготовці до ЗНО, а й зробити усвідомлений вибір професії.

Традиційно кількість дисциплін, які вивчають абітурієнти, визначається переліком предметів ЗНО, без комплексного загального уявлення про їхню роль у системі навчання у ВНЗ; питання професійної орієнтації лишається за межами ДП. Уведення профільного навчання в школах обмежує можливість успішного навчання за більшістю спеціальностей, зокрема технічних напрямів (рис. 1).

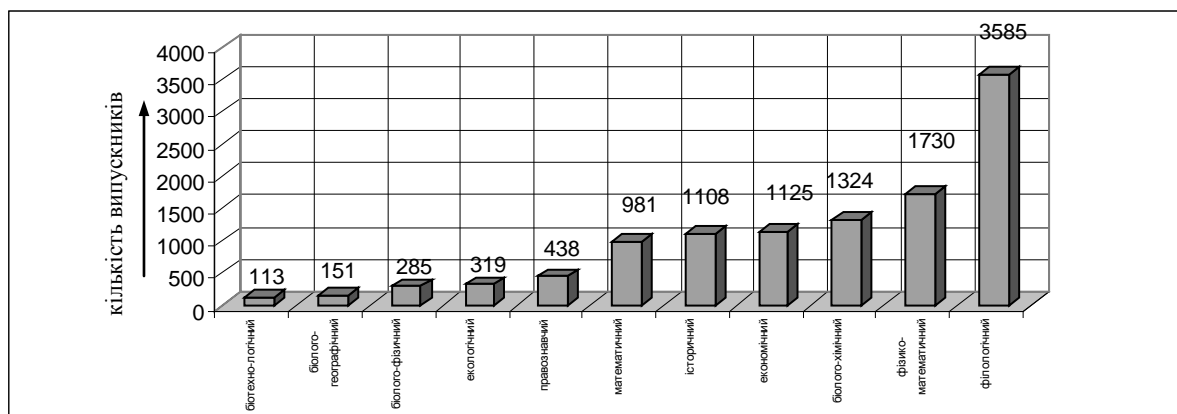

Рис. 1. Профлізація випускників ЗНЗ 2008/09 н. р. (Полтавська обл.)

Враховуючи ознаки професійної реальності (необхідність готовності абітурієнтів до непередбачуваності світу професій, уміння орієнтуватися та стабілізувати свою діяльність) і тенденції ринку праці (інформатизація, глобалізація, роз'єднання, форми заробітку, дестандартизація професійної біографії, втрата формальності в професії, кваліфікація), сучасна молодь змінюватиме впродовж трудової діяльності і професію, і форми занять [6; 7].

Необхідність створення моделі професійно орієнтованої ДП зумовлена такими чинниками [1, с. 147]:

- усвідомлена потреба суспільства в професійній спрямованості молоді;
- нагромадження в суспільстві інформації про професії та ринок освітніх послуг;
- наявність у педагогічній практиці засобів, методів, форм навчальної діяльності, способів формування мотивації вибору професії;
- наявність контингенту абітурієнтів, що потребують відповідної професійно орієнтованої підготовки для свідомого професійного самовизначення;
- наявність педагогічних працівників, які володіють змістом освітньої діяльності, образами навчання й формування мотивації професійного визначення, психологічними знаннями про абітурієнтів як об'єкт навчання;
- наявність результату – рівня загальноосвітньої підготовки й професійної поінформованості абітурієнтів, яка задовольняє соціальний запит суспільства, тобто вимоги ЗНО та потреби ринку праці в фахівцях певних професій.

У дослідженні *професійно орієнтована довузівська підготовка* розглядається як спеціально створена цілісна єдність педагогів, абітурієнтів, засобів, технологій та умов навчання, які дають змогу побудувати пізнавальну діяльність абітурієнтів, спрямовану на досягнення необхідного рівня знань і професійної поінформованості в період “випуск із ЗНЗ – вступ до ВНЗ”.

У нинішніх умовах специфіка ДП зумовлена зміною соціальної позиції “школяр – абітурієнт – студент”, методами і способами навчальної діяльності; процесом навчання – суттєвим фізичним і психологічним навантаженням, крім основного, упродовж дня. Контингент формується з осіб різного рівня підготовки, випускників ВНЗ I–II рівнів акредитації, які мають суттєву перерву між навчанням у ЗНЗ і вступом до ВНЗ, що вимагає неординарної педагогічної майстерності; об'єднання загальноосвітнього циклу дисциплін з профільними, систематичної профорієнтації; формування мотиваційної сфери, заходів для зняття напруження, втоми; зміни режиму праці та відпочинку.

Професійна орієнтація ДП передбачає професійний розвиток особистості: розширення професійно-соціального досвіду, формування професійно-соціальної спрямованості, здатності до самопізнання й самооцінки, до свідомого вибору професії. Професійна спрямованість ДП – сукупність прийомів, методів і впливів для професійного розвитку абітурієнтів, що

включає аналіз зовнішніх факторів впливу на вибір професії, діагностику контингенту абітурієнтів для вибору методів навчання з метою підвищення рівня знань, профорієнтаційну складову й професійно спрямовані дисципліни для формування професійної спрямованості й корегування вибору професії, нормалізацію функціонального стану для підвищення ефективності освітньої діяльності (рис. 2).

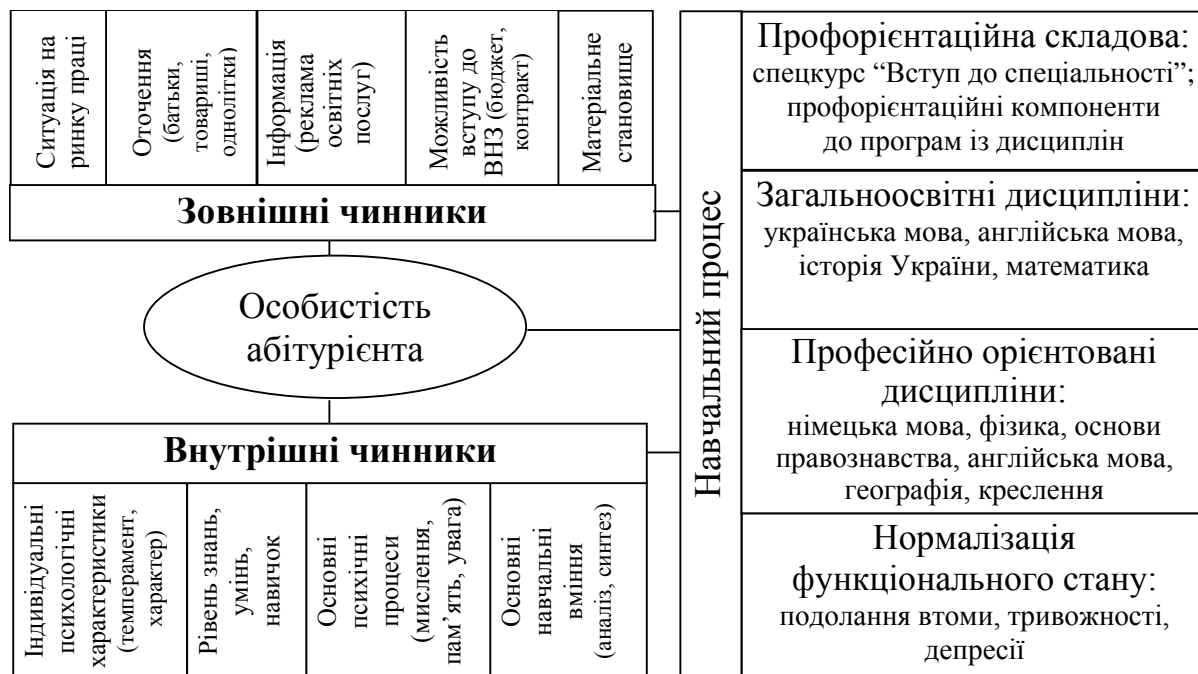

Рис. 2. Навчальний процес і особистість абітурієнта

Аналіз рівня підготовки абітурієнтів, психофізіологічних якостей та інтелектуальних здібностей, мотивів вибору професії дає можливість зазначити, що:

- майже в 60% абітурієнтів самооцінка завищена чи занижена, тобто більшість випускників не здатні самостійно обрати професію відповідно до своїх можливостей, адже оцінюють себе необ'єктивно;
- 93–95% осіб має високий і середній рівень організаторських здібностей і вольових якостей, необхідний для підготовки до самостійного вибору професії, додаткового навчання, раціональної організації робочого часу;
- 30% осіб за узагальненими показниками рівня знань, інтелекту, пам'яті мають низький рівень, що свідчить про брак знань і вміння їх здобувати;
- відбулися суттєві зміни у пріоритетності дії факторів професійного визначення абітурієнтів: суттєво посилилася роль педагогічного колективу, фактора поінформованості, але очевидним є нівелювання думки батьків.

Зростання впливу педагогічного колективу створює можливість корегування професійного вибору на етапі ДП, тому модель професійно орієнтованої ДП абітурієнтів включає мету, завдання, принципи, зміст, мето-

ди, форми, засоби навчання, критерії й методи оцінювання, результат (рис. 3).

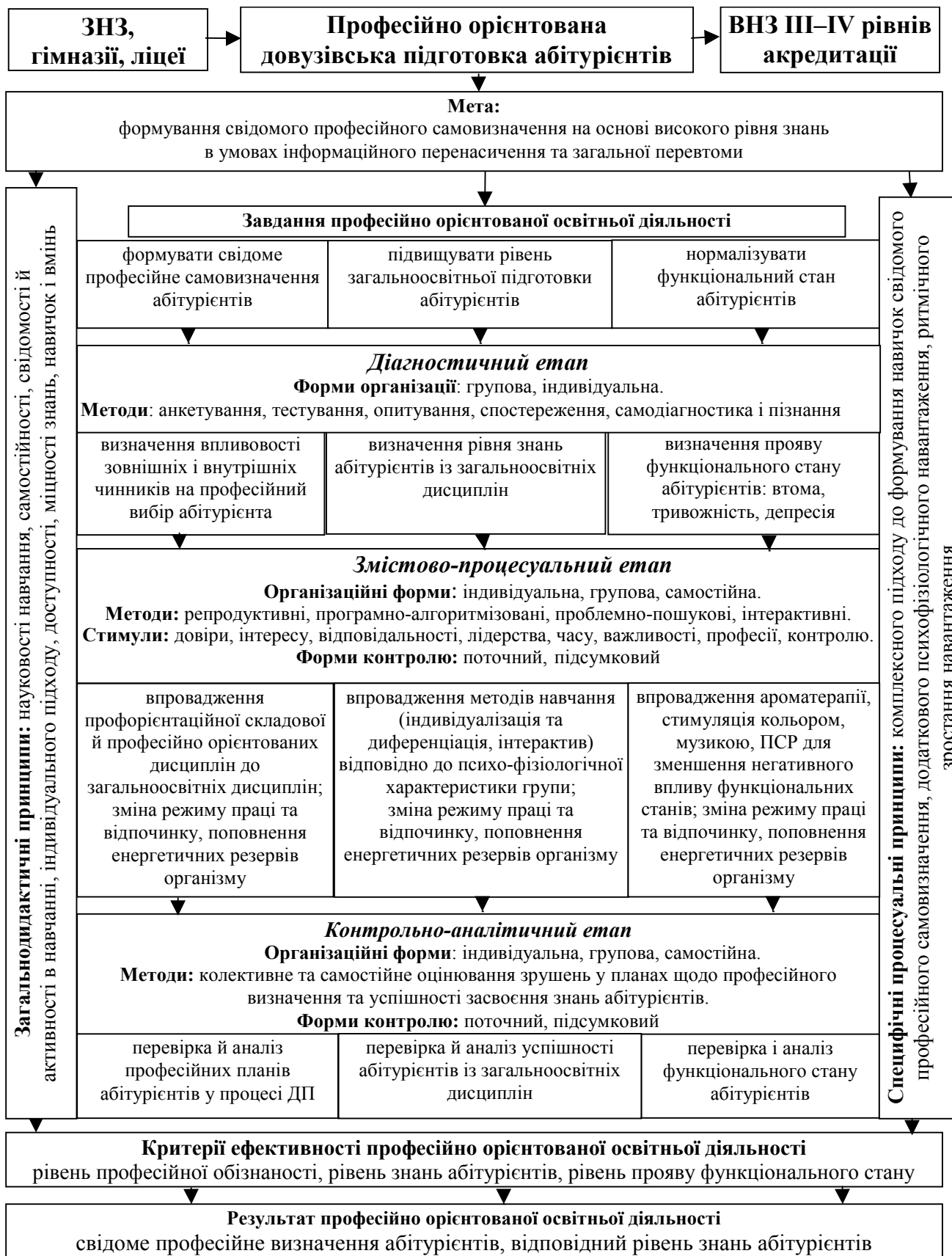

Рис. 3. Модель професійно орієнтованої освітньої діяльності ДП

Забезпечити реалізацію моделі дає змогу використання загальнодидактичних та специфічних процесуальних принципів навчання.

Принцип комплексного підходу до формування навичок свідомого професійного самовизначення, зумовлений проведенням освітньої діяльності ДП після основного навантаження в ЗНЗ, визначає необхідність комплексного залучення до діяльності важливих якостей особистості: високої самоорганізації, концентрації, правильного розподілу уваги, емоційної стійкості.

Принцип додаткового психофізіологічного навантаження полягає в тому, що до основного навчання додається профорієнтаційний компонент, а тому збільшення психофізіологічних витрат організму визначає необхідність застосування заходів для подолання напруження і втоми.

Принцип ритмічного збільшення навантаження передбачає зміну психофізіологічного навантаження залежно від нервово-психічного напруження, що розширює адаптаційні можливості абітурієнтів у процесі підвищення загального рівня освіченості й опрацювання потоку професійно орієнтованої інформації.

З метою посилення пізнавальної мотивації абітурієнтів викладач використовує додаткові стимули:

- довіри – забезпечується наданням абітурієнтам можливості самостійно приймати рішення відносно професійного визначення, що базується на загальному рівні знань і професійній поінформованості;
- інтересу – виникає в процесі здобуття знань, нової інформації про професії та корегування професійного самовизначення;
- відповідальності – викладач розглядає варіанти помилкового вибору професії й аналізує їх наслідки;
- лідерства – у процесі прийняття рішення щодо вибору професії заохочується творчий підхід, активність абітурієнтів;
- часу – викладач систематично нагадує про ліміт часу, що завжди виникає в період остаточного вибору майбутньої професії та ВНЗ;
- важливості – викладач пояснює необхідність засвоєння загальних і спеціальних знань, що є основою формування професійних умінь і навичок;
- професії – викладач наголошує на позитивних аспектах певного кола професій, підкреслює їх специфіку та важливість;
- контролю – викладач проводить профорієнтаційну роботу, контролює процес засвоєння знань абітурієнтами, наголошує на помилках і налящує на самостійний вибір професії.

Організаційні форми використовуються залежно від мети і завдань занять, які оптимально відображають сутність професійно орієнтованої освітньої діяльності ДП: індивідуальна – зумовлена необхідністю розвитку в абітурієнтів професійно важливих якостей особистості з урахуванням фізичних, психічних особливостей, інтелектуальних здібностей і нахилів; самостійна – організовується для усвідомлення важливості професійного визначення, абітурієнт самостійно вирішує проблему, обмірковує складові

прийняття рішення, робить висновки та визначає шляхи реалізації власного вибору; групова – застосовується з метою поглиблення й систематизації знань, здобутих у школі, для вивчення загальних положень, нормативних документів щодо професійного самовизначення, розгляду можливих варіантів та алгоритмів дій виходу з проблемних ситуацій.

Формування стійкості абітурієнтів до швидкої втомлюваності, зниження працездатності спричинено проблемно-пошуковою діяльністю.

Створення сприятливих умов для навчання в процесі ДП зумовлено тим, що окремі властивості нервової системи взаємопов'язані, а їх індивідуальна комбінація має переваги й недоліки при професійному самовизначенні; властивості нервової системи по-різному – і сприятливо, і несприятливо – відображаються на навчальній діяльності абітурієнтів.

Оцінка ефективності професійно орієнтованої освітньої діяльності в процесі ДП абітурієнтів визначається за критеріями:

- рівень професійної поінформованості – суб'єктивний (плани щодо професійної реалізації студентів) і об'єктивний (працевлаштування випускників ВНЗ за фахом);
- рівень знань абітурієнтів – середній бал із дисциплін, що вивчаються;
- рівень прояву функціонального стану – здатність виконувати діяльність на заданому рівні (концентрація уваги та швидкість виконання операцій).

Отже, професійно спрямовану ДП можна розглядати як реальну відкриту динамічну й цілеспрямовану педагогічну систему, компонентами якої є: мета, навчальна інформація, засоби педагогічної комунікації, педагога й абітурієнти.

Висновки. Модель професійно спрямованої ДП абітурієнтів як частина неперервної освіти особистості надає абітурієнтам можливість підвищити рівень загальної освіти, необхідний для професійного самовизначення, та скорегувати вибір з урахуванням потреб і здібностей особистості, потреб народного господарства.

Подальший розвиток досліджень здійснюється в напрямі перевірки ефективності моделі професійно орієнтованої ДП абітурієнтів.

Список використаної літератури

1. Коваленко Е.Э. Методика профессионального обучения / Е.Э. Коваленко. – Х. : Штрих, 2003. – 480 с.
2. Лузан П.Г. Основы научных исследований в педагогике: учеб. пособ. / П.Г. Лузан, И.В. Сопивнык, С.В. Виговская. – К. : Дакким, 2009. – 248 с.
3. Мерлин В.С. Лекции по психологии мотивов человека / В.С. Мерлин. – Пермь, 1971. – С. 51.
4. Образцов П.И. Методы и методология психолого-педагогического исследования / П.И. Образцов. – СПб. : Питер, 2004. – (Серия “Краткий курс”).
5. Сошенко С.М. Мотивация студентов в процессе выбора профессионального будущего / С.М. Сошенко // Сборник научных работ Бердянского государственного педагогического университета (Педагогические науки). – Бердянск : БДПУ, 2010. – № 3. – С. 271–278.

6. Lumpe A. Gestaltungswille, Selbstständigkeit und Eigeninitiative als wichtige Zielperspektiven schulischer Berufsorientierung, in: Schudy, J. (Hrsg.): Berufsorientierung in der Schule. Grundlagen und Praxisbeispiele. Bad Heilbrunn / Obb. 2002.

7. Schober K. Berufsorientierung – Vorbereitung auf eine veränderte Arbeitswelt, in: Wissenschaftliche Begleitung des Programms “Schule – Wirtschaft/ Arbeitsleben (Hrsg.): Schule – Wirtschaft / Arbeitsleben”. Dokumentation 2. Fachtagung Bielefeld 30.05.2001 – 30.05.2001. SWA- Materialien Nr. 7, Bielefeld 2001.

Сошенко С.М. Профессиональная направленность довузовской подготовки

Проблема влияния на выбор профессии абитуриентами рассматривается в период “выпуск из школы – поступление в ВУЗ”. Формирование необходимого уровня знаний абитуриентов для сознательного профессионального самоопределения решается в процессе профессионально направленной довузовской подготовки, которая способствует выбору профессии с учётом индивидуальных особенностей личности и потребностей общества.

Ключевые слова: довузовская подготовка, профессиональное самоопределение, профессиональная направленность, профессионально направленные дисциплины, абитуриент.

Soshenko S. Professional orientation of pre-university training

Problem of influence on the choice of profession is examined university entrants in a period a “issue from school is entering institute of higher”. Forming of necessary level of knowledges of university entrants for conscious professional self-determination decides in the process of professional orientation of pre-university training which is instrumental in the choice of profession taking into account the individual features of personality and necessities of society.

Key words: pre-university training, professional self-determination, professional orientation, professionally directed disciplines, university entrant.